

DE GEELDERS & HET DOMMELDAL

Om het Natuurnetwerk Brabant te realiseren, verwerft ARK Natuurontwikkeling gronden in Het Groene Woud. Dat doen we in het kader van het project Brabants Goud in Het Groene Woud. Per 1 mei 2022 beschikten we over ruim 316 hectare grond. De ARK-methode: we verwerven gronden, zorgen voor de natuurinrichting en het tijdelijk beheer ervan. Na enkele jaren dragen we de ontstane natuur over aan andere beheerders. Ons meest recente Brabants Goud-perceel dat we toevoegden ligt aan De Kuilen in Gemonde.

De Dommel vanuit de lucht, stromend tussen Liempde en Olland • BERT VERVOORT

2023: LANDSCHAPSBIOGRAFIE OVER DE DOMMEL

Begin 2023 verschijnt de Landschapsbiografie over de Dommel, een zeer uitgebreide publicatie die het totale stroomgebied van de Dommel belicht. Op dit moment werken 21 gerenommeerde deskundigen en een aantal illustratoren aan dit standaardwerk. In het licht van de ambities die menig organisatie heeft voor het stroomgebied zal de Landschapsbiografie van groot belang zijn. Denk aan onder meer Van Gogh NP i.o, de Dommelm gemeenten die bezig zijn met omgevingsvisies voor de naderende Omgevingswet en Waterschap De Dommel. Uitvoerder van deze grote klus is Stichting Landschap Het Groene Woud.

Roodroze is de kleur van de mannetjesgoudvink • DIRK EJKEMANS

BIJZONDERE SOORT IN DE GEELDERS

DE GOUDVINK

De goudvink is echt een vogel 'van' De Geelders. Bij elke wandeling die je hier maakt, is het 'klagende' roepje van het mannetje wel een keer te horen. Goudvinken leven, anders dan andere vinken, niet in grote maar in kleine groepen, soms in paren. Ze hebben een donkere staart, een witte stuit en vleugels met een opvallende witte vleugelstreep. Mannetjes herken je aan hun roodroze buik en wangen, vrouwtjes-goudvinken zijn met hun beige-grijze kleur onopvallender. De vogelsoort is een liefhebber van zaden. Ze eten besjes van meidoorn, liguster en kamperfoelie en kruidensoorten zoals brandnetel, wilgenroosje en boterbloem. Verder lusten ze graag essenzaden. Zijn er 's winters weinig zaden, dan voeden ze zich met de knoppen van de bomen.

Goudvinken uit Nederland zijn erg honkvast. Buiten de broedtijd zwerven ze alleen rond als ze op zoek moeten naar voedsel. Goudvinken uit andere delen van Europa –

het noorden en oosten – komen in zeldzame gevallen in Nederland overwinteren. In Oost-Nederland is in het najaar soms wat doortrek te merken van vogels uit Duitsland en Scandinavië. Heel soms gaat het om kleine invasies van vooral de noordse of grote goudvink, een ondersoort.

De vrouwtjesgoudvink is beige-grijs • DIRK EJKEMANS

ECOLOGISCHE VERBINDINGEN

NATURA 2000-WAARDIGE BOSSEN
 HEBBEN BESCHERMING NODIG

Elke lidstaat in de Europese Unie moet onder de vlag van Natura 2000 op eigen grondgebied voor soorten- en gebiedsbescherming zorgen. Nederland wees tal van gebieden – op land en zee – als Natura 2000-gebied aan zodat daar de biodiversiteit kan worden versterkt. Daar horen de midden-Brabantse bossen in Het Groene Woud helaas niet bij. Toch zijn ze zeer Natura 2000-waardig. Enerzijds door de bijzondere en zeldzame dier- en plantsoorten, anderzijds door de variatie aan bostypen, waaronder het zeldzame eiken-haagbeukenbos.

Eiken-haagbeukenbos in Białowieża, Polen • INGRID MARGRY-MOONEN

TOCH VERSTERKEN

Alleen al door de ecologische variatie die belangrijk én bijzonder is, verdienen deze bossen 'Natura 2000-aandacht'. Er is in Het Groene Woud en omgeving namelijk sprake van dennen-, eiken- en beukenbossen, maar óók van haagbeuken-essenbossen en rivier- en beekbegeleidende

Dit eiken-haagbeukenbos in Białowieża, Polen is een ideaalplaatje: een sterk en biodivers bos, compleet met zomereiken, winterlindes en haagbeuken • INGRID MARGRY-MOONEN

bossen. Die grote variatie in bostypes is onder meer te danken aan de droge en natte bodems. Elke bodem heeft simpelweg zijn eigen bomen. En dat leidt tot ideale omstandigheden voor heel veel – ook zeldzame – dier- en plantsoorten. Niet raar dus dat soorten, die in de officiële Natura 2000-richtlijn als beschermde soort zijn gedefinieerd, juist hier voorkomen. Denk aan de wespendif, de zwarte specht, de middelste bonte specht en de vermiljoenkever. Het Groene Woud heeft zelfs, in vergelijking met alle andere rijke bossen in Nederland, de hoogste dichtheid aan wespendifen en zwarte spechten.

ERFGOED BEHOUDEN

Om de leembossen voor de toekomst te behouden, zijn die ecologische aspecten (een goede leefomgeving creëren voor allerlei soorten) van groot belang. Ook belangrijk: door behoud en versterking van de leembossen blijft ook veel erfgoed behouden. Zoals de relictten van kloosters (zoals de Kartuziers in het Dommeldal en De Geelders) en voormalige grootgrondbezitters. Of de boskampen- of voorpootlandschappen die de identiteit van de streek bepalen. Op deze erfgoed'herinneringen' zijn bijvoorbeeld grenswallen, autochtone beplanting en middeleeuwse hoeven terug te voeren.

De bever • MARK ZEGHUIS

BIJZONDERE SOORT IN HET DOMMELDAL

DE BEVER

In en nabij de Dommel – maar bijvoorbeeld ook langs de Beeksche Waterloop in De Geelders – leeft het grootste knaagdier van Europa: de bever (Castor fiber). Het dier is van kop tot romp zeventig tot honderd centimeter lang en is vaak te vinden in overgangsgebieden tussen land en water zoals moerassen, beken, rivieren en meren. Zijn voorkeur gaat uit naar water dat wordt omzoomd door (broek)bossen met bomen als wilg en populier. Vandaar dat de omgeving van de Dommel inmiddels populair is onder bevers. En waarschijnlijk nog populairder wordt.

DAMMEN BOUWEN

Bevers waren in 1826 in Nederland uitgestorven. Vanaf 1988 startten onder meer het Wereld Natuur Fonds, terreinbeheerders en overheden met het uitzetten van bevers. Dat heeft ertoe geleid dat de bever inmiddels weer een vrij algemene soort is die door sommigen ook nog weleens wordt verward met de beverrat, de muskusrat of de otter. De bever is een bezig baasje: hij kan door het bouwen van dammen en het omknagen van bomen en struiken zijn eigen leefomgeving vormen en verbeteren. Daarmee heeft het dier onmiskenbaar een grote invloed

op het landschap. Bevers zijn vooral 's nachts actief. Overdag slapen ze, veelal op legers, in holen of burchten. Een winterslaap houden ze niet. Op het land bewegen de dieren zich onbeholpen voort, maar in het water zijn ze een stuk sneller. Ze zwemmen en duiken uitstekend en kunnen met gemak vijf minuten onder water blijven. 's Winters eten ze vooral bast en twijgen van houtige gewassen en wortelstokken (zoals van de waterlelie). Als het om boomsoorten gaat, zijn ze liefhebber van zachte soorten zoals wilg en populier. In het zomerseizoen vullen ze hun menu aan met kruidachtige land- en waterplanten, boombladeren maar ook landbouwgewassen zoals maïs, peen en bieten.

Het resultaat van een 'knaagactie' door een bever • RUDMER ZWERVER

De ongerepte Beeksche Waterloop in het deelgebied Hooge Beek (De Geelders) • BERT VERVOORT

DEELGEBIED VAN DE GEELDERS

HOOG BEEK EN DE BEEKSCHE WATERLOOP

In het noordoosten van De Geelders wordt het deelgebied Hooge Beek gekenmerkt door de Beeksche Waterloop, een zijriviertje van de Dommel. De beek is in totaal zo'n twintig kilometer lang en 'ontspringt' op de Jekschotse Heide, ten zuiden van het Vresselse Bos. Vanaf hier stroomt de beek naar het noordwesten. Bij Hofstad in Olland maakt de beek een splitsing: het ene deel mondt uit in de nabijgelegen Dommel, het andere deel stroomt verder via Hooge Beek in De Geelders, langs het noorden van Gemonde naar de Genenberg in Sint-Michielsgestel. Hier mondt ze uit in – eveneens – de Dommel. Vanaf De Geelders is de Beeksche Waterloop het best te omschrijven als een wat meanderende stroom.

Het stroomgebied van de Beeksche Waterloop is deels door landbouwontginning en (ruil)verkaveling bepaald en deels door natuurlijke processen die vele (tien)duizenden jaren teruggaan. Dat laatste is in De Geelders het geval. Hier stroomt de Beeksche Waterloop door een zogenoemd geomorfologisch – lees: oorspronkelijk – dal. In het verre verleden was hier sprake van een waterloop die in het westelijke deel van de Schijndelse Heide én bij de Petruskapel in Olland ontsprong. Anno 2022 wordt bij Gemonde op

Op deze kaart van De Geelders is het gebied Hooge Beek omcirkeld

initiatief van Natuurgroep Gestel gewerkt aan landschapsversterking waarbij de Beeksche Waterloop het middelpunt is. Het plan wordt breed gedragen door inwoners van Gemonde en ondersteund door een reeks aan professionele organisaties, waaronder ARK Natuurontwikkeling.

LEUK OM TE WETEN:

- Het Gemonde buurtschap De Beek is genoemd naar de Beeksche Waterloop.
- Er stroomt *áltijd* water door de Beeksche Waterloop. Dat komt door de waterinlaat bij Olen (ten noordoosten van Eindhoven). Daardoor 'voedt' de Beeksche Waterloop zich continu met Maaswater uit het Wilhelminakanaal.

Ook de griel kwam in de negentiende eeuw in Sint-Oedenrode voor • JAN VAN DER STRAATEN

HET SCHERPE OOG VAN KOSTER BROCK

Begin negentiende eeuw legde de Rooise koster Brock een indrukwekkende lijst van diersoorten aan die hij destijds zelf in het Dommeldal zag. Sommige soorten zijn bijna tweehonderd jaar later nog steeds hier te vinden zoals de vos, de das, de heggemus en de pimpelmees. Andere blijken nu zeer zeldzaam.

Zo trof hij twee eeuwen geleden in en om Sint-Oedenrode nog broedvogelsoorten aan zoals de patrijs, de zomertortel, de veldleeuwerik en de nachtegaal. Ook spotte hij oeverzwaluwen, kuifmezen, sijsjes, tapuiten, grauwe vliegenvangers en wintertalingen. Verder kwamen er, getuige zijn inventarisatie, ook broedvogelsoorten voor die nu helaas compleet verdwenen zijn. Zo noemt hij in zijn overzichten de griel, kwak, hop, draaihals, windhals, kemphaan, tureluur, veldmerel en klapekster. Met een scherp oog voor alles wat leeft, legde hij ook de trekvogels vast die hij zag, van kraanvogels, arenden en valken tot sperwers en kuikendieven. Ook heeft hij de boomkikker in zijn overzichten vermeld onder de noemer Loover-vorsch.

OVER KOSTER BROCK

Adrianus Cornelis Brock (1775-1834) bleef altijd ongehuwd en werd pas op latere leeftijd koster van de Martinusparochie in Sint-Oedenrode. Hij combineerde dit werk met een reeks aan andere ambachten en hobby's. Zo was hij ook kaarsenmaker, heemkundige en amateurhistoricus. In die laatste hoedanigheid schreef hij veel boeken over de geschiedenis van Sint-Oedenrode en alles wat er in en om het dorp leefde. In één van zijn publicaties meldt hij onder meer dat de wolf er sinds 1794 niet meer is gezien.

De tapuit werd tweehonderd jaar geleden wyntapper genoemd • TEKENING: JOHAN LEURS

Komt de wintertaling straks weer volop voor in het Dommeldal? • JAN VAN DER STRAATEN

DEELGEBIED VAN DE DOMMEL

HET JONKERSBOS IN DE MAAI, VOORBEELD VOOR DE TOEKOMST

Van bos in het Dommeldal is vandaag de dag bijna geen sprake meer. Dat is alleen nog het geval waar het Dommeldal De Geelders ‘raakt’: bij De Maai, ten oosten van Kasteren. Bijzonder hieraan is dat dit deel van het boscomplex – dat het Jonkersbos heet – hier letterlijk tot aan de oevers van de Dommel reikt.

GOEDBEWAARD BEEKBEGELEIDEND BOS

Daarmee is er nog een beetje over van wat ooit was. Want de oorspronkelijke bossen van De Geelders liepen eeuwen geleden allemaal tot aan het stromende water van de Dommel. Destijds groeiden er ook nog volop bossen in het Dommeldal. Het ging om natte, beekbegeleidende bossen die goed tegen een hoge waterstand kunnen zoals de boomtypes zwarte els en es die hier veelvuldig voorkwamen. Door menselijke ingrepen is dit beekbegeleidende bos met haar karakteristieke soorten sterk achteruit gegaan, zowel in omvang als in kwaliteit. Het Jonkersbos is één van de goedbewaarde restanten. Een restant bovendien om zuinig op te zijn omdat zeldzame soorten als de zomer- en wintertaling graag in rivierbossen broeden. Ook het redelijk zeldzame muskuskruid kan hier uitstekend aarden.

Muskuskruid in De Maai • BERT VERVOORT

GOEDE VERBINDINGEN CREËREN

Overtuigd van het belang van beekbegeleidende bossen voor de biodiversiteit werkt ARK aan uitbreiding ervan. En dan zó, dat natuurgebieden zoveel mogelijk aan elkaar grenzen. Dit voorkomt dat er ‘randeffecten’ ontstaan, zoals het inwaaien of inspoelen van minder natuurvriendelijke stoffen vanuit aangrenzende percelen. Ook verstoring door menselijke activiteiten kunnen we ermee voorkomen. Hoe meer aaneengesloten natuurgebied, hoe minder gelegenheid er is voor invloeden ‘van buitenaf’. Daarom ijveren we voor een goede verbinding van de leembossen in Het Groene Woud via de Dommel. Die levert veel natuur op.

ONMISBARE VRIJWILLIGERS

BERNADETTE ROESTENBURG

Bernadette Roestenburg is vrijwilliger bij Natuurwerkgroep Liempde. Ze zit al twaalf jaar in het bestuur en 'bemant' er het secretariaat. Zijn er vrijwilligers nodig voor activiteiten? Dan is Bernadette degene die alle bijna tweehonderd leden benadert. Moeten er persberichten worden verstuurd? Dan regelt ze dat dit gebeurt. "Maar ik ben toch vooral een echt buitenmens", vertelt ze. "Daar loop ik het liefst rond. Niet alleen omdat Het Groene Woud gewoon prachtig is, maar ook omdat er altijd iets nieuws te ontdekken valt en er altijd méér te leren is over dieren en planten."

Natuurwerkgroep Liempde (NWG) is een actieve club, en Bernadette doet net zo actief mee. Ze organiseert samen met Karel Voets de jaarlijkse Boomfeestdag voor de Liempdse schooljeugd, is lid van de Plantenwerkgroep waarmee ze twee keer per maand op pad gaat om planten te inventariseren en ze begeleidt de veldlessen die ARK in de regio verzorgt. Zoals onlangs nog in De Scheeken en op het Hoefje in De Geelders. Verder doet ze mee aan nagenoeg alle excursies die NWG organiseert in Het Groene Woud of Van Gogh NP io.

Bernadette gaat vaak mee op de excursies van Natuurwerkgroep Liempde. Zoals naar de Loonse en Drunense Duinen om diersporen te fotograferen.

TANTE CIS

"Ik ben lid geworden van NWG omdat mijn man Martien daar destijds al lid van was", weet ze nog. "Mijn interesse in natuur werd echter al geprikkeld toen ik nog klein was, met dank aan mijn tante Cis. Die woonde in Oirschot en was een echt natuurmens. Als ik daar ging logeren, struinden we de hele dag buiten rond. Ik weet nog dat ik helemaal was verkocht toen ik daar voor het eerst een egel met drie jonkies zag."

NEUZEN EN SPEUREN

Buiten zijn, is ook buiten haar vrijwilligerswerk aan Bernadette besteed. Zo is ze elke zondagochtend in touw om langs het Duits Lijntje te inventariseren wat daar leeft en groeit. Daar spotte ze vorig jaar nog de zeer zeldzame *Stictoleptura scutellata* uit de boktorrenfamilie. "Eigenlijk lopen we dan continu te neuzen en naar de grond te kijken", vertelt ze over die ochtenden. Verder is wandelen een dagelijkse bezigheid, zo'n twee uur per dag, samen met haar zussen. "De ene keer lopen we over Velder, de andere keer over Hezelaar of door De Geelders. Dan wandelen we bijvoorbeeld over de paden bij Savendonk en 't Coot en geven onze ogen goed de kost. Reken maar dat we het weten als de bosanemoon begint te bloeien, of de anemoonbekerzwam te zien is. Er gebeurt ontzettend veel in de natuur en het is prachtig om daar getuige van te zijn."

Zaailing van de fladderiep • BERT VERVOORT

NATUURLIJKE VERJONGING

Verjonging van de leembossen in Het Groene Woud is belangrijk voor de biodiversiteit. Die kun je bereiken door nieuwe aanplant. Maar ook de huidige bomen spelen een onmisbare rol: wanneer de zaden die zij verspreiden, op de juiste plekken ontkiemen, resulteert dat in natuurlijke verjonging van het bos. ARK voert momenteel experimenten uit om deze natuurlijke verjonging te stimuleren. Dat doen we onder meer door op bepaalde locaties de grond open te maken en zo goede kiemplaatsen te creëren. Op de percelen van de Leemskuilen in De Geelders zijn de eerste resultaten – zogenoemde zaailingen – al zichtbaar. (Zaailingen zijn jonge planten die niet zijn opgekweekt uit een stekje maar van een zaadje.) Geduld is echter wel nodig. Als bomen en struiken uit zichzelf verjongen, leidt dat tot planten en bomen die echt ‘van’ deze locatie zijn. Die hier vanaf het kiemstadium opgroeien. Daardoor zijn ze vaak sterker en kunnen ze beter tegen een stootje dan opgekweekte planten en bomen.

Zaailing van de Gelderse roos
 BERT VERVOORT

*De vermiljoenkever die de kinderen
in De Geelders vonden • RIANNE GOUDSMITS*

PRACHTIGE VONDST TIJDENS VELDLESSEN:

VERMILJOENKEVER

Liempdse kinderen hebben eind april tijdens de ARK-veldlessen in De Geelders een vermiljoenkever gevonden. Dat gebeurde op het Hoefje. De vondst is bijzonder, want vermiljoenkevers zijn erg zeldzaam. De kinderen zagen tijdens de veldlessen ook blauwborsten en eekhoorns én hoorden de eerste koekoek.

VRAGEN STAAT VRIJ!

Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail ze naar ARK-projectleider Ger van den Oetelaar: ger.vandenoetelaar@ark.eu.

Deze nieuwsbrief is een initiatief van het Geeldersberaad en het Dommelberaad. Inmiddels ontvangen meer dan 1150 geïnteresseerden de nieuwsbrief over De Geelders en het Dommeldal direct in hun mailbox en wordt hij in vele netwerken verspreid. Wilt u deze nieuwsbrief ook ontvangen? U kunt zich aanmelden onder vermelding van 'Aanmelden nieuwsbrief Geelders en Dommeldal' via info@ark.eu. Wilt u zich afmelden? Dat kan eveneens via info@ark.eu onder vermelding van 'Afmelden nieuwsbrief Geelders en Dommeldal'.

GEELDERSBERAAD: Provincie Noord-Brabant, Groen Ontwikkelfonds Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Waterschap De Dommel, ZLTO, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Bosgroep-Zuid, Marggraff Stichting, Harry Suilen Advies en ARK Natuurontwikkeling.

DOMMELBERAAD: Provincie Noord-Brabant, gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Harry Suilen Advies, Rentmeesters Meijs en Van Soest en ARK Natuurontwikkeling.